

El teler

(ALDC, VII, 1689. El teler)

El *teler*, “aparell o màquina per a teixir” (DIEC), prové de *tel*, del llat. tardà TĒLUM, extret de TĒLA < *TESLA < *TEKS-LA (sobre el model VELUM/VELA), que és un der. de TĒXĒRE ‘teixir, tramar, entrellaçar’; el verb, a més del sentit material (“*texere parietem vimine*” ‘entrellaçar la paret amb vímet’), posseïa un altre d’espiritual (“*texere epistulas*” ‘redactar cartes’), i d’aquí el deverbals TEXTUS ‘text’. La forma de *m.*, *tel*, pròpia del cat., amb el suf. *-er* (< -ARIU), es documenta des del s. XIII i és congènere de l’oc. *telier* i l’it. *telaio*; presenta aquestes var. o classes: *teler de mà* 18, 28, 44, 103, 169, la llançadora del qual funciona amb les mans; *teler mecànic* 44, 185, que va amb força motriu (*mecanica* 11 ← fr. *mécanique*); *teler de taco* 185, potser pel soroll que fa o, potser millor, per una ‘peça de couro que posa en acció la llançadora’ (DCVB); *teleter* 161, dim.; *telera* 70, f.; alg. *terer* 85, amb rotacisme de la *-l-*;

telessos, format a partir del pl. *telers* (pron. *tel[‘es]*), que, interpretat com a sg., ha generat un doble pl., *telessos* (Figuera, 1840, “*Telèssos V. talèssos*”. “*Talèssos*. Màquina para teixir”).

Telar és un manlleu al cast.-arag. on es documenta des del s. XIV.

Sobre *teixir* s’han format: a) *teixidor* 14; b) amb el nucli màquina (< MACHINA): *màquina de teixir* 31, 89, 94, *màquina teixidora* 89, *màquina des tixedor* 83, potser *tixador*, si és der. de *tixar* 3, format sobre *tix*, *tixen*, formes rizotòniques, o de *tixer*; c) amb el nucli *mestier* (← oc.): *mestier de tixedor* 2, 3.

Des d’un punt de vista geogràfic, *teler* és un mot general a tot el domini, amb la var. *telessos* del mall. i men., i la var. ribagorçana *telar*, tributària de l’adstrat arag. *Teler* és l’únic mot normatiu des del DOrt, 1917.

